

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 20 สิงหาคม 2536

เมืองตึกแคะ

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

พ.ศ. 2549

เสียงปรบมือดังหนักแน่นในทันทีที่ตึกสูง 10 ชั้นถล่มลงจนเหลือเพียง 2 ชั้น สมดังคำประกาศตั้งแต่แรก ผู้คนที่มาชุมนุมเพื่อชมตึกถล่มประดุจหนึ่งการชมมหรสพ พวกจับกลุ่มสนทนาวิพากษ์วิจารณ์ ไม่ช้าไม่นานผู้คนเหล่านี้ต่างก็สลายตัวกลับสู่ถิ่นฐานบ้านช่องเกือบทั้งหมดเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

นับเป็นเวลาเกือบทศวรรษแล้วที่มหกรรมตึกถล่มเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดรายได้แก่สังคมเศรษฐกิจไทยได้อย่างมหาศาล ชนิดที่ไม่มีประเทศอื่นใดทำได้ ความเป็นมาของมหกรรมตึกถล่มเป็นเรื่องที่ควรแก่การติดตามศึกษาไม่น้อย

ตึกถล่มเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 จนถึงปลายทศวรรษ 2530 แม้ว่าในขั้นต้นปรากฏการณ์ตึกถล่มจะจำกัดเฉพาะกรุงเทพฯ แต่ไม่ช้าก็ขยายตัวไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการเติบโตทางเศรษฐกิจ ตึกที่ถล่มส่วนใหญ่เป็นตึกที่สร้างระหว่างปี 2530-2533 อันเป็นช่วงเวลาที่ระบบเศรษฐกิจไทยก้าวเข้าสู่ยุคทองของการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) กำลังพองอย่างถึงที่สุด ตึกอาคารที่สร้างในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักจะมีอายุการใช้งานไม่เกิน 5 ปี ก็มีอาคารถล่มหลาย ตึกอาคารบางแห่งถล่มในระหว่างการก่อสร้าง บางแห่งถล่มเนื่องจากการต่อเติมอาคาร และบางแห่งถล่มทั้ง ๆ ที่มีได้มีการต่อเติมแม้แต่น้อย

วิกฤตการณ์ตึกอาคารถล่มในปี 2536 ก่อให้เกิดวิวาทะครั้งใหญ่ แต่ยังมีทันทีที่วิวาทะครั้งนั้นจะได้ข้อสรุป อาคารถล่มก็กลายเป็นปรากฏการณ์โดมิโน จากกรุงเทพฯ ไปสู่นครราชสีมา แล้ววกลงภาคใต้ไปสู่ภูเก็ต จากนั้นก็ขึ้นเหนือไปสู่เชียงใหม่ แล้วกลับมาปรากฏในกรุงเทพฯ หาดใหญ่ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครพนม และหนองคาย

ตึกอาคารถล่มแต่ละครั้งไม่เพียงแต่จะสร้างความเสียหายแก่ถาวรวัตถุเท่านั้น หากยังต้องสูญเสียชีวิตมนุษย์จำนวนมากอีกด้วย ในขั้นแรก จำนวนผู้ตายอันเกิดจากตึกอาคาร

ถล่มมีเพียงเรือนสืบ ต่อมาเพิ่มเป็นเรือนร้อย และแล้วก็เพิ่มเป็นเรือนพันเมื่อตึกอาคารถล่มบริเวณ บางลำพู-สแควร์ในปี 2539

ทุกครั้งที่เกิดปรากฏการณ์ตึกถล่ม เสียงเรียกร้องผู้รับผิดชอบก็ดังขรม เสียงก่นประนามผู้ประกอบการเจ้าของตึกก้องกังวาน ในขณะที่ผู้ประกอบการเจ้าของตึกโยนความผิดไปให้ผู้รับเหมาก่อสร้าง โดยที่ผู้รับเหมาก่อสร้างโยนความผิดไปให้สถาปนิกผู้ออกแบบ มีหน้าซ้ำยังกล่าวหาว่าปูนซีเมนต์ที่ใช้ในเมืองไทยมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ช่างสถาปนิกผู้ออกแบบก็กล่าวอ้างว่า การออกแบบถูกต้องตามหลักวิชาการทุกประการ แต่เหตุที่ตึกถล่มเป็นเพราะเจ้าของตึกต่อเติมตึกนอกเหนือแบบ โดยการรู้เห็นเป็นใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอำนาจในการอนุมัติการต่อเติมอาคาร

แม้ว่าทุกครั้งที่ตึกอาคารถล่ม จะมีการจับกุมและตั้งข้อหาเจ้าของตึก สถาปนิกผู้ออกแบบ วิศวกรผู้ควบคุมการก่อสร้าง และผู้รับเหมาก่อสร้าง แต่คนเหล่านี้ก็รอดพ้นเงื้อมมือแห่งกฎหมายทุกครั้งครา บริษัทก่อสร้างที่เคยมีประวัติในการสร้างตึกอาคารแล้วถล่มยังคงประมูลงานก่อสร้างของทางราชการสืบต่อมาได้ เจ้าพ่อบางคนแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประวัติเป็นเจ้าของตึกอาคารธุรกิจที่เกิดถล่มระหว่างการประกอบกรรมมาแล้ว 12 ตึก ซึ่งยังผลให้ผู้คนล้มตายไปแล้ว 1,234 คน แต่นายทุนผู้ทรงอิทธิพลเหล่านี้ยังคงลอยนวลอยู่นอกคุกได้ ด้วยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่มีกับผู้ทรงอำนาจทางการเมือง

การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายควบคุมการก่อสร้างและกฎหมายควบคุมอาคารเกิดขึ้นทุกครั้งคราที่มีปรากฏการณ์ตึกถล่ม จนกลายเป็นกฎหมายที่เข้มงวดและให้อำนาจอย่างสุดโต่งแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ จนแม้แต่เหล็กเส้นและตะปูที่ใช้ในการก่อสร้างจะต้องมีตราประทับของทางราชการ แต่กฎหมายที่เข้มงวดเหล่านี้ไม่เคยบังคับใช้อย่างเสมอภาค และกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในการดูดขี่ส่วนเกินทางเศรษฐกิจ นักสังคมศาสตร์บางคนตั้งข้อสังเกตว่ากฎหมายยิ่งเข้มงวดเพียงใด ตึกยิ่งถล่มมากเพียงนั้น บางคนเสนอทฤษฎีวงจรรูปาทวีแห่งปรากฏการณ์ตึกถล่ม เพราะหลังจากที่มีอาคารถล่ม มักจะตามมาด้วยเสียงก่นประนามผู้รับผิดชอบ และแล้วก็มีการจับกุมผู้เกี่ยวข้อง ครั้นเวลาทอดยาวนานออกไปจนเสียงก่นประนามเงียบหายไป ก็มีการปล่อยตัวผู้ต้องหา ตามมาด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายควบคุมการก่อสร้างและกฎหมายควบคุมอาคาร เมื่อกฎหมายเหล่านี้ผ่านการพิจารณาของรัฐสภาแล้ว ก็จะทำให้เกิดปรากฏการณ์อาคารถล่มระลอกใหม่ และแล้วเมื่อไทยก็เข้าสู่วงจรรูปาทวีอีกครั้งหนึ่ง

ปรากฏการณ์ตึกถล่มแบบโดมิโนมีผลอย่างสำคัญต่อกิจกรรมการประชุม การสัมมนา และการฝึกอบรม ซึ่งมักจัดตามโรงแรม แต่เดิมการมีโอกาสร่วมในกิจกรรมเหล่านี้

ถือเป็นการตอบแทนความดีความชอบ ในไม่ช้า ค่านิยมในเรื่องนี้เริ่มแปรเปลี่ยนไปเป็นว่า การถูกสั่งให้ไปประชุมหรือสัมมนาตามโรงแรมเป็นการลงโทษอย่างร้ายแรง ผู้บังคับบัญชาหากไม่ชอบหน้าลูกน้องคนใด มักหาทางกลั่นแกล้งให้ไปสัมมนา ซึ่งในระยะแรกโอกาสที่จะรอดตายกลับมา มีมากกว่า 95% แต่ครั้งแรงผลักดันโดมิโนรุนแรงพอกับพายุทอร์นาโด โอกาสที่จะรอดตาย ลดเหลือน้อยกว่า 75% จนท้ายที่สุดประชากรข้าราชการร้อยละร้อยหรือจนไม่พอเพียงแก่ปริมาณงาน รัฐบาลจึงสั่งห้ามจัดการประชุมหรือสัมมนาตามโรงแรม แต่ให้จัดตามสวนสาธารณะและสนามกอล์ฟแทน

การถล่มของอาคารแบบโดมิโนมีผลอย่างสำคัญต่อธุรกิจการท่องเที่ยว บรรดาประเทศเพื่อนบ้านต่างจกหวงโอกาสแย่งชิงนักท่องเที่ยว หน้าโฆษณาใน *The Economist* ก็ดี *Far Eastern Economic Review* ก็ดี *Asian Wall Street Journal* ก็ดี ต่างตีพิมพ์ข้อความโฆษณาว่า 'โรงแรมในประเทศของเราไม่เคยถล่ม' ด้วยการราดน้ำเกลือลงบนบาดแผลเช่นนี้เอง ธุรกิจการท่องเที่ยวของไทยก็ตกต่ำชนิดจุดไม่อยู่ จนเป็นเหตุให้ดุลบัญชีบริการและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศขาดดุลติดต่อกันหลายปี

ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวไทยมิได้นิ่งอ้อมมือรอรับการลงทัณฑ์ตามพรหมลิขิต ในไม่ช้า ก็มีผู้ค้นพบว่า ปราบฏุกการณ์ดีถล่มสามารถใช้เป็นเครื่องมือดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ด้วยการแสวงหาสารสนเทศจากผู้รับเหมาก่อสร้าง และการคำนวณโดยอาศัยเทคโนโลยีอันรุดหน้าของคอมพิวเตอร์ ผู้ประกอบการไทยก็สามารถล่วงรู้ว่ ตึกอาคารตามเมืองใหญ่ๆตึกใดบ้างที่จะมีอาคารล่มสลายในวันเดือนปีใด ด้วยเหตุนี้เอง ข้อความโฆษณาเชิญชวนให้ชมมหรรมตึกถล่มจึงปรากฏไปทั่วโลก ในขั้นต้นมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาชมมหรรมตึกถล่มไม่มากนัก แต่ครั้งปรากฏว่าคำทำนายเป็นไปอย่างแม่นยำ ผู้คนก็หลั่งไหลมาเที่ยวเมืองไทย นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสาวกของมาร์ควิสเดอซาด (Marquis de Sade, 1740 - 1814) เพราะคนเหล่านี้มิได้ต้องการชมเฉพาะอาคารถล่มหลายของอาคารเท่านั้น หากยังต้องการเห็นอาการทรมานทรมานของมนุษย์ในอาคารนั้นด้วย

มหรรมตึกถล่มเข้ามาแทนที่บริการทางเพศได้อย่างงดงาม เพราะพอถึงต้นทศวรรษ 2540 บริการทางเพศมีอาจดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อีกต่อไป เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ แต่การเข้าชมมหรรมตึกถล่มในการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยวก่อให้เกิดวิาทะเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา ราษฎรอานุโสพากันโจมตีว่าเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มุ่งแต่การจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยปราศจากมนุษยธรรม เพราะหากรู้ว่าอาคารใดจะถล่มก็น่าจะแจ้งให้ผู้คนในอาคารนั้นหลบออกจากตัวอาคารก่อนการถล่มหลาย ตัวแทนธุรกิจการ

ท่องเที่ยวแตกต่างกันว่า การท่องเที่ยวเป็นจักรกลสำคัญของการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ผู้คนที่ล้มตายในอาคารที่ถล่มเป็นผู้เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง บางคนกล่าวอ้างว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่ทำลายชีวิตมนุษย์บางส่วนมิใช่สิ่งใหม่สำหรับประเทศไทย ในอดีต เมื่อรัฐบาลดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างไม่สมดุล ประชาชนในชนบทถูกกดขี่ส่วนเกินทางเศรษฐกิจจนมีรายได้ต่ำกว่าระดับพอประทังชีวิต สภาพพหุโภชนาการปรากฏโดยทั่วไป มีการใช้แรงงานเด็กเยี่ยงแรงงานทาส และมีการส่งเสริมโดยอ้อมให้เด็กสาวขายบริการทางเพศเพื่อความรุ่งเรืองของธุรกิจการท่องเที่ยว ผู้คนเหล่านี้มีชีวิตก็เหมือนไม่มีชีวิต ซ้ำถกเถียงเหล่านี้ก่อให้เกิดวิวาทะในเวลาต่อมาว่า 'ตายทันทีดีกว่าตายทั้งเป็น'

รายงาน World Development Report ในปี 2542 ของธนาคารโลก ยกย่องผู้ประกอบการไทยว่ามีจิตวิญญาณแห่งสัตว์เศรษฐกิจ (animal spirit) ซึ่งหาที่ใดมิได้ และด้วยจิตวิญญาณแห่งสัตว์เศรษฐกิจนี้เอง จักรกลการเติบโตของระบบเศรษฐกิจไทยจึงขับเคลื่อนอย่างเต็มที่ ธนาคารโลกแนะนำให้ผู้ประกอบการทั่วโลกเอาอย่างนายทุนไทย พร้อมทั้งชูคำขวัญว่า 'การเติบโตเป็นเรื่องหลัก มนุษยธรรมเป็นเรื่องรอง'

แม้ว่าเทคโนโลยีการก่อสร้างจะรุดหน้าไปเป็นอันมาก และสถาบันอุดมศึกษาสามารถผลิตสถาปนิกที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล แต่ผู้รับเหมาก่อสร้างและนายทุนไทยก็มีความสามารถในการทำให้ตึกอาคารถล่มได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนกระทั่งไม่มีจังหวัดใดเลยที่มีตึกสูงเกิน 4 ชั้น

Longman Dictionary of English Language and Culture ฉบับปี 2549 ให้คำนิยาม 'กรุงเทพฯ' ไว้ดังนี้

"กรุงเทพฯ เมืองที่โศกนาฏกรรมสูญพันธุ์ เนื่องจากการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ จนความต้องการบริการทางเพศเท่ากับศูนย์ ลักษณะเด่นของเมืองนี้ก็คือ เป็นเมืองตึกแคระที่ปราศจากยุง เนื่องเพราะการสูญพันธุ์ด้วยโรคเอดส์"